

ABDÜLFETTAH EFENDİ’NİN ŞİİRLERİNDE İSLÂM DÜNYASI

Mehmet Samsakçı

Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi, samsakci@istanbul.edu.tr

ORCID: 0000-0002-7855-6557

DOI: <http://doi.org/10.51331/EB10MS>

GİRİŞ

20. yüzyıl Makedonya bölgesi, hatta Balkan Türk-İslâm medeniyet, irfan ve edebiyatının büyük temsilcilerinden ve yılmaz savunucularından birisi olan Abdülfettah Rauf’un yakın zamanda bir araya getirilen şiir külliyâtı, bugün önümüzde büyük bir ufuk açmakta, Balkan Türklüğü ve Müslümanlığının 20. asır ve sonrasında varlığını muhafaza etmesi için Şair’in nasıl çırpındığını ortaya koyması bakımından büyük bir ehemmiyet arz etmektedir.

Şair ve yazarlar - genel mânâsıyla sanatkârlar - temel olarak şartların tesiriyle var olan; sosyo-politik, yerine göre hatta çoğu zaman askerî gelişmelerin etkisiyle ortaya çıkan kolektif sesler, vekil kıymetlerdir. Vekildirler çünkü onlar, bir milletin, bir ümmetin, bir kitlenin, bir cemiyetin ıstıraplarının tercümanı ve müterennimidirler. Hiç şüphesiz, Fransız doğabilimcisi ve matematikçisi Georges-Louis Leclerc Comte de Buffon’un tabiri ve Recaizâde Ekrem’in tercümesiyle “üslûp aynıyle insan”sa da yani her insan gibi her sanatkâr da “tek nüsha” bir mevcudiyet ise de

onun, hassasiyet, motivasyon ve bunların ürünü olan dil ve üslûbunun belirmesinde beşerî duygulardan çok içtimaî şartların doğrudan belirleyici olduğu görülür. (Tanpınar'ın *Günlükler*'inde karşımıza çıkan "*Türkiye, beni yedin!*" haykırışı, bu hakikati ifade eder.) En kısa tabirle söylersek şairler, içinden çıktıkları medeniyet ve cemiyetin saadet ve felâketlerinin aksettiricileri, seslendiricileridirler.

1910-1963 yılları arasında yaşayan,¹ bu itibarla 500 yıl sürmüş bir barış ve sükûn devrinin bitişinin arifesinde doğup yeni ve sancılı yapılanışlarının tahripkâr tesirlerine maruz, en mühimi Balkan yarımadasındaki huzur ve saadet döneminin başlıca mimarı olan Müslüman Türklerin bu yeni dönemin zalim çarkları arasındaki ezilişlerine şahit olan Fettah Efendi, yukarıda bahsettiğimiz vekil seslerin en büyük nümunelerinden birisidir.

Namık Kemal'in

Bâis-i şekvâ bize hüzn-i umûmîdir Kemâl

Kendi derdi gönlümün billâh gelmez yâdına

dediği gibi, Fettah Efendi de ferdî hayatında zaman zaman çok ıstırap çekmiş olmasına rağmen milletin ve ümmetin, hassaten vatanın acılarını ifade ve aksettirme zarureti karşısında bu ferdî / beşerî kederlerini daima arka plâna atmıştır.

"Yine Vatan İçin" başlıklı şiirinde parlayan

Kalemim kalbime batsın da hamâset yazsın²

mısraı, Fettah Efendi'nin, şiirlerini basit bir mürekkeple değil kalp kanıyla yazdığını gösteren çarpıcı bir ifadedir.

1 Fettah Efendi'nin geniş biyografisi hakkında bkz. Sevba Abdulla, "Vatanını Kaybeden Bir Âlim, Şair ve Entelektüel: Abdülfettah Rauf," *Abdülfettah Rauf: Şiiri, Düşünce Dünyası ve Hayatı* (Üsküp: IDEFE Yayınları, 2023), 1-29.

2 Abdülfettah Rauf, *Yine Vatan İçin*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe & Sevba Abdulla (Üsküp: IDEFE Yayınları, 2021), 11.

Meddah Medresesi gibi, Balkan coğrafyasının en meşhur ve prestijli ilim ve irfan yuvalarından birisinin mezunu, hocası ve zamanla idarecisi olmanın verdiği bir salahiyetle Rumeli'den Türkiye'ye göçün dinî açıdan câiz olmadığını söyleyen,³ özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında silahlı mücadeleyi yürüten gruplar (Partizanlar) eliyle teşekkül eden Tito Yugoslavya'sı döneminde, hocası Ataullah Efendi gibi Müslüman halk üzerinde ciddî bir nüfuzu bulunduğundan uydurma gerekçelerle hapse atılan, ağır işlerde çalıştırılan Fettah Efendi'nin⁴ (ki Suat Engüllü'ye göre Fettah Efendi'nin hiçbir hakikî suçla bağdaştırılması hapse atılması, aslında bir anlamda “*Makedonya Türkleri arasında liderliğe yükselebilecek saygın kişilerin susturulması, bununla da halkın tamamen sindirilmesi*” projesinin bir parçasıdır)⁵ toprağa olan sonsuz bağlılığının derecesini anlamak zor değildir.

Her insan gibi nadiren de olsa şiirlerinde kendi dertlerini, ferdi ıstıraplarını dile getiren fakat dikkatini ve rikkatini daha çok Balkan Müslümanlığı üzerine teksif eden Fettah Efendi'nin bir diğer mühim yönü ise İslâm dünyasının hâline ve Müslümanların tarihi ve aktüel ıstıraplarına olan hassasiyetidir.

Bu çalışmada Şair'in Müslüman dünya karşısındaki tutumuyla İslâm âleminin acılarına nasıl, ne oranda ve hangi hassasiyet noktalarıyla yaklaştığı meseleleri üzerinde durulacaktır.

3 Mustafa İsen ve Tuba Durmuş, *Balkanlarda Türk Edebiyatı Tarihi* (Başlangıcından Günümüze Kadar), (İstanbul: Türkiye Maarif Vakfı Yayınları, 2023), 382.

4 Bu konuda doğrudan resmî arşiv dosyalarına dayanılarak yapılmış bir çalışma için Zeki Gürel, “Abdül Fettah Rauf Efendi ile İlgili Mahkeme Dosyası Üzerine”, *Abdül Fettah Rauf: Şiiri, Düşünce Dünyası ve Hayatı* içinde, ed: Sevba Abdula, (Üsküp: IDEFE Yayınları, 2023), 33–56.

5 *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi: Makedonya-Yugoslavya (Kosova) Türk Edebiyatı*, cilt 7, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/11309,abdulfettahraufpdf.pdf?0> (erişim 19 Mart 2025).

Şiirlerinde genellikle “Hâtif”, bazen de “Fetâ” mahlasını kullanan Fettah Efendi’nin doğrudan İslâm dünyası ve Müslümanlar ile ilgili olan manzumeleri bulunduğu gibi bu iki temel meseleye dair bazı beyit mısraları da vatanî / millî karakterli şiirlerinin arasına gizlenmiş vaziyettedir. Zira Fettah Efendi, zaman zaman Üsküp’ün Nerez semtinde bahar akşamüstleri Vardar’ın akışına karşı veya Vrapçište’de dere kenarında ya da sözgelimi yağmurlu bir Üsküp günü veya kameri ve parlak yıldızlarıyla açık bir Üsküp seması altında şiirler söylerken yani tabiatın aldığı binbir renk tesiriyle pastoral karakterli eserlere imza atarken bir anda mevzuu vatan, dine ve bu ikisinin asırlarca yoğurduğu millete getirebilir. Bu itibarla O’nun din, vatan, milliyet ve ümmetin durumu konularındaki mısralarının tespiti, güçlüğü oranında ehemmiyet arz etmektedir. Fettah Efendi’nin şiirlerinde İslâm dünyasının ve Müslümanların ne oranda, nasıl, hangi kavram veya problemler etrafında incelendiği / irdelendiği konusuna gelindiğinde karşımıza çıkan tablo şudur: Şanlı, muzaffer ve gurur dolu asırlardan sonra Müslümanlar 20. yüzyıla gelindiğinde gayret, kudret ve hayatiyetlerini yitirmişler, ayrıca Batı emperyalizminin kanatları altında Yahudiler eliyle çeşitli zulüm ve baskılara maruz kalmışlardır.

“Bin saraya yetişir topla çöken enkazım”: Aktüel Zamanın Müslümanlardaki Himmet ve Gayret Noksanı

Fettah Efendi’nin bugün *Yine Vatan İçin* başlığı altında toplanan manzumeleri içerisinde yer alan “İntisabım Var!” başlıklı manzume, esasen bir münâcât, bazı mısralarıyla da na’î özellikleri gösteren ve - başlığının da hissettirdiği gibi - Şair’in kime veya neye âidiyet hissettiğini veren bir eser de 5. beyit birdenbire İslâm âleminin / ümmetinin hâline bir hayıflanmayı aksettirir:

Kusûr-ı sa'y ü himmetten gider beyhûde bir ümmet

Bununçun şimdi varsa tek melâl ü ıstırâbım var⁶

Namık Kemal⁷ ve Mehmed Âkif'in mısralarından alışıktığımız, bu toplumsal anlamda çalışma ve kendini vakfetmede gösterilen kusur, Fettah Efendi'ye göre bir ümmetin yitip gidişinin temel sebebidir. Şairin başlıca keder ve ıstırabı da ümmetin bu gayretsizliği, heyecansızlığı yüzündendir.

Fettah Efendi'nin *Zulmetten Nûra* başlığı altında toplanan pek çok manzumesinde de okuru benzer içerikler karşılamaktadır. Kitaba isim de veren 72 dörtlük ve 5 beyit tutarındaki “Zulmetten Nûra” başlıklı manzume,- ki bir anlamda Fettah Efendi'nin bütün ıstırabını ve feryadını tek başına aksettirme özelliğine sahiptir - çağın / asrın Müslümanlarını, ecdatlarının yoluna, ruh dünyalarına çağırmaktadır. Şair, Rum ve Acem'in asla “biz”e güç yetirmediğini; Fransız, İspanyol, İngiliz, Alman, Rus, ve Portekiz'in hep birlikte bir Haçlı ruhuyla “nice kaplan gibi” saldırımlarına rağmen bir hamle ile denize döküldüğünü ifade eder burada. Kimisi kısmen mübalâğa da içeren bu ifadelerle erişilmek isten temel maksat, aktüelin Müslüman gencine, uzak ve yakın tarihten misaller göstermek ve bu sayede bir kımıldanışa, bir uyanışa vesile olmaktır. Manzumenin 15. dörtlüğünü teşkil eden

Bir mezar etmiş idin Avrupa'ya Hittin'i

Yedi kral diz çökerek saydı Selahaddin'i

Üç büyük kıt'aya diktik bu livâ-yı dîni

Size efsane gelir şimdi bunun telkini⁸

6 Abdülfettah Rauf, *Yine Vatan İçin*, 49.

7 Namık Kemal'in “Hürriyet Kasidesi” adıyla meşhur olan manzumesindeki Felekte baht utansın bî-nâsib erbâb-ı himmetten mısraı da “nasipsiz himmet erbabından felekte bahtın utanması” gerektiğini söyler.

8 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nûra*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe & Sevba Abdula (Üsküp: IDEFE Yayınları, 2022), 15.

mısraları, özellikle son mısra bu şanlı zaferlerin, bugünün gençliğine bir efsane gibi geleceğini söyler. Şiirin müteakip mısralarında da İslâm tarihinin farklı asırlarından çeşitli isimler zikredilmiş ve zımnen okura “*fitrat değişir sanma kan yine o kandır*” mesajı verilmiştir.

Fettah Efendi’nin şiirlerinde akis bulan İslâm dünyasının önemli bir tarafını hakikaten tarih içerisinde, dünyanın farklı kıta ve coğrafyalarında yaşanmış büyük hadiseler, daha çok da İslâm komutan ve kahramanlarının zaferleri teşkil etmektedir. (Esa- sen bu, Tanzimat Sonrası Türk Edebiyatı’nın değişik evrelerinde gelmiş şairlerden alışık olduğumuz bu tavidır.) Namık Kemal’in *Evrâk-ı Perişan*’ında yer alan 4 tarihî biyografisi, hakikatte 4 İslâm emirinin kahramanlık ve zaferlerinin anlatımıdır. (Kemal’in, *Osmanlı Tarihi* ve manzum-mensur pek çok çalışması aynı minval üzerinedir.) Abdülhâk Hâmid’in “Merkad-i Fatih’i Ziyaret” ve “Kabr-i Selim-i Evvel’i Ziyaret” başlıklı manzumeleri de Türk Edebiyatında tarih teminin canlı ve coşkulu biçimde işlenişinin ilk büyük örnekleridir. Meşrutiyet ve Mütareke / Millî Mücadele dönemlerinde de aynı biçimde “şanlı tarihe başvurarak aktüel tenkit veya teşci etme” hamlelerine sıkça rastlanır. Abdülfettah Rauf’un pek çok manzumesinde gördüğümüz de budur.

Tarihten yüksek misallerle Müslümanların aktüel durumlarının tenkidi ve teşhirin psikolojik ve pratik sebepleri söz konusudur. Sebeplerin ilki psikolojiktir zira tarih içerisinde madde ve mânâ plânında çok büyük işler başarmış, ulvî bir medeniyetten gelen şair, aktüel zamanda devletini yitirmiş, başka güçlerin idaresi altına girmiş, haksız ve hadsiz biçimde küçümsenen, ötelenen bir kitlenin mensubu hâline gelmiştir. Bu yüksek potansiyelin çok aşağısında yaşamak zarureti, şairi aktüel zamandan harice taşarak kadim ve zengin zamanlara gönderir. Böylece şair, en azından bu tahattur ve tahayyül hamlesiyle, içinde rahat edeceği, nefes alacağı bir iklime kavuşmuş, okuyucusunu da kavuşturmuş olur. Yahya Kemal’in bir rubâîsinde yer alan

Ben hicret edip zamanımızdan yaşadım

İstanbul'u fethettiğimiz günlerde

mısraları işte bu “zamandan firar ve tarihe iltica” hamlesinin net ifadelerdir

Meselenin pragmatik boyutu ise daha basittir: Şair, şimdi kudret, cesaret ve yaratıcı hamlesini yitiren, morali düşen ve madde plânında bozgun yaşayan bir kitleye vaktiyle ne olduğunu, ne kadar büyük işler başardığını, nasıl kahramanlar yetiştirdiğini hatırlatarak ona bunları yeniden başarabileceği düşüncesini vermek ister. Bu tavır da özellikle Namık Kemal (“Yere düşmekle cevher sâkıt olmaz kadr ü kıymetten”) ve M. Âkif (“Bir zamanlar biz de millet hem nasıl milletmişiz / Gelmişiz dünyâya milliyet nedir öğretmişiz”) ve onların muakkiplerinde çok sık karşılaşılan bir tavidir.

Bu, aktüel zamanın insanlarına eski asırlardan misaller getirmek Fettah Efendi'nin de çok sık başvurduğu bir yöntemdir. Şair'in *Zulmetten Nûra* başlığı altında toplanan manzumelerinin pek çoğunda söz konusu “mâzi-şimdi-hâl” gelgitleri karşımıza çıkar. Altındaki nota göre 1957 yılı içerisinde Vardar nehri kıyısındaki bir ikinci vakti, “*vatanımızın bir istikbâli var mı?*” sorusu üzerine dikte şeklinde söylendiği belirtilen - başlığı da çok mânidar olan - “Ümmîd Al!” şiiri, 14 bendinin hemen tamamında aynı havayı muhafaza eder. Sadece bir dördlük verelim:

Unutma şanlı Osmân'ı, Murâd'ı, Fâtih'i yavrum

Fütühâtın bu feyzinden yürekler kalmasın mahrûm

Ümitsizlik elemelerden, ölümlerden beter bir hâl

Sakın rûhunda bir yer bulmasın bu iller-i meş'ûm⁹

9 “Ümmîd Al!” *Zulmetten Nûra*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe & Sevba Abdula (Üsküp: IDEFE Yayınları, 2022), 30.

Kitapta yer alan bir sonraki manzume olan “Pür-ümîdim” de kompozisyon bakımından bir önceki şiirin devamı niteliğindedir. Burada da geçmişî yâd ve şimdiki nesle nasihatler söz konusudur. Eserin çeşitli bentlerinde yer alan,

*“On asır âleme şân vermiş olan ikbâlim”,
 “Koparan bizdik Ebû Cehl’in o mel’ûn başını”,
 “Tek iken Kosova’da biz tam yedi millet serdik”*

gibi mısralar mâzinin şanlı hatıralarını;

“Pür-ümîdim ki mukadder değil izmihlâlîm”

ve özellikle

“Bin saraya yetişir topla çöken enkazım”

gibi söyleyişler de bu muzaffer zamanların muhtelif hadiselerinin bugün ne mânâyâ geldiğini, gelmesi gerektiğini vurgular.

Aynı kitapta yer alan “Sana Lâyık mı?” başlıklı şiirde yer alan

*Ey fârikası hârikalar, koskoca millet!
 Ey kükremiş arslan! Sana lââyık mı bu zillet¹⁰*

beyti, ayrıca izaha lüzum göstermeksizin fârikası harika ve (vakıtle) kükremiş bir arslan olan koskoca bir millete bu zilletin, alçaklığın reva olmayacağını, olamayacağını işaret eder. Bu ve benzeri onlarca mısra ve beytiyle Fettah Efendi “hatırlatma yoluyla yüreklendirme” metodunu tatbik ve takip etmiştir.

Fettah Efendi’nin *Vardar* isimli kitapta toplanan manzumelerinden birisi olan “Şark-Doğu” başlıklı nâ-tamam şiir ise bir “doğu güzellemesi”dir. Bu şiirde, şimdiki nesillerin, eski gayretkeş atalarının aksine, bir dejenerasyonun, deformasyonun özne veya nesneleri olduğu söylenmiyorsa da “ışıkların şen Doğu’sunun”, asırlarca “fıkr ü hissin gür kaynağı medeniyetin beşiği”; “en

10 “Sana Lâyık mı?”, *Zulmetten Nûra*, 51.

haşmetli tarihlerin ebedî feyz konusu”, “servetlerin, madenlerin, varlıkların yatağı”, “cihan-bânlar, kahramanlar, nerîmanlar otağı” olduğu vurgulanmaktadır. Cihanın bu güzîde bölgesi, Şair’e göre “yüzbinlerce Hak elçisi sinesinde besleyen” “bir tecelli, bir inkişaf, bir tekâmül maşrûkı”dır.¹¹

Fettah Efendi’nin zihin ve gönül dünyasında çok canlı şekilde yer alan İslâmiyet, bazen de bir medeniyetin parladığı, temsil edildiği, en güzel biçimde yaşandığı şehirler, belgeler aynasından kendisini gösterir. Her Balkanlı Müslümanın ufkunu genişleten, rüyasını süsleyen bir ilim, sanat, kültür ve medeniyet şehri olan İstanbul da şüphesiz Fettah Efendi’nin kaleminde aksini bulacaktı. Nitekim nispeten kısa mısralardan mürekkep 16 beyitlik “Güzel İstanbul” şiiri de bu “belde-yi tayyibe”nin pek çok güzelliğini toparlarken

Evliyâ merkadi her karış yerin

Ma’bed-i akdesi Rabb-i Ekber’in

Peygamber bizlere müjdeler verdi

İslâm’lar seninle murâda erdi

beyitleriyle İstanbul’un her karış yerinin evliya mezarı olduğu, bu şehrin, bizzat Hz. Muhammed’in tebşiriyle İslâm halkasına dâhil olduğu, en önemlisi Müslümanların bu şehir sayesinde muratlarına erdiği ifa edilir. Bu bakımdan İstanbul, hâlâ sadece Müslümanların değil, bütün dünyanın gıptayla andığı, prestiji çok yüksek bir şehirdir.

11 “Şark-Doğu,” *Vardar*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe & Sevba Abdula (Üsküp: IDE-FE Yayınları, 2022), 51.

Fettah Efendi'nin Kaleminde Acı ve İstiraplarıyla İslâm Ülkeleri

Filistin

Şiirlerinin tümü dikkatle tarandığında, Fettah Efendi'nin, İslâm tarihine, özelde de Osmanlı ve Balkan tarihine çok ince bir dikkatle eğildiği fakat dünyanın farklı coğrafyalarında yaşayan Müslümanların, ümmetin aktüel durumlarına, özellikle ıstıraplarına asla bigâne kalmadığı gözlemlenir. Bu cümleden olarak 4 Haziran 1936 tarihli “Filistîn-i Şehide Bir Tahiyye-i Giryân” başlıklı manzume, şehit Filistin hakkında kaleme alınmıştır. 1936, Filistin tarihi için çok önemli bir dönemeçtir zira İngiliz işgali altındaki bölgede geniş çaplı isyan ve protestolar bu süreçte başlamış, özellikle 1936-1939 arasında büyük ayaklanmalar söz konusu olmuştur. Bu periyotta - elbette Yahudiler'den taraf olmak üzere - süreci daima İngiltere'nin yönetip yönlendirdiği görülmektedir.

Abdülfeftah Rauf'un “Şehit Filistin'e Ağlamaklı Bir Selâm” şeklinde anlaşılabilecek bu şiiri, işte bu kritik dönemde Filistin halkının maruz kaldığı zulüm ve vahşetlere karşı bir hassasiyetin ürünü olarak yazılmıştır. Zira İngiliz manda yönetiminin 1936'da Filistin'e Yahudi göçüne izin vermesi ve Yahudileri silahlandırmasına tepki olarak Araplar büyük bir isyan başlatmış ve binlerce şehit vermişlerdir.¹² (Fettah Efendi, manzumesini bu haberleri gazetelerde okuduktan veya radyoda dinledikten sonra kaleme almış olmalıdır.)

Ey Filistin-i hazîre-i ebrâr [Faziletli kimseler mezarlığı]

Mehd-i ulüvvün enbiyâ-yı izâm

12 M. Lutfullah Karaman, “Filistin,” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, cilt

13 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996), 95.

mısralarıyla başlayan şiir 26 dörtlükten oluşur. Manzume boyunca sırasıyla Filistin'in İslâmiyet için kudsiyeti, Müslümanlar nezdindeki kıymeti, ayrıca şehit ve kahramanlar yatağı; Selahaddin Eyyübî'nin Haçlılara galebe çaldığı Hıttin Savaşı'nın zemini ve Mescid-i Aksâ'nın ilk kiblegâh oluşu vurgulanır. 11. dörtlükte “canavar bir hükümetin emriyle” Arab'ın âşiyânının yıkıldığı, “vuhûş-ı İsrail”in bu bölgeye doluşu ve “vârisîn-i İsmail”in süründürülmesi lânetlenir. (Bilindiği gibi Benî İsrail, Hz. İshak'ın, Araplar ise Hz. İsmail'in soyundan gelmektedirler.) Müteakip dörtlüklerde de dünyanın gözü önünde çok büyük hukuksuzluklara imza atılarak, geniş kitlelerin kalpleri parçalanarak İslâm için tartışılmaz bir ehemmiyeti hâiz olan bir toprak üzerinde korsan bir devletin tesisine şahit olmanın verdiği ıstıraplar dile getirilmiştir. Görüldüğü üzere bir Balkanlı Müslüman şair sıfatıyla Fettah Efendi, sadece kendi memleketi ve millî mâzisi ile ilgilenmemekte, kendisini daha büyük ve şümullü bir bütünün parçası olarak hissederek Filistin acılarına iştirak etmektedir.

Fettah Efendi'nin Filistin'i ve Filistinlileri zikrettiği manzumelelerinden bir diğeri, *Ey Yurdum* isimli eserde yer alan “Derûn-ı Dilden Dergâh-ı Dildâra”¹³ başlıklı uzun şiiridir. Bugünkü dille “Gön-lün İçerisinden Sevgilinin Dergâhına” şeklinde anlaşılabilir,

Kudurur fikretimde sânihalar

Leb-i nazmımda bir figan-ı elîm

mısralarıyla açılan, hemen bir sonraki dörtlükte de

Yanıyor hasretimle kalb ü kalem

Tutuşur âteşimle volkanlar

mısralarını ihtiva eden; mustarip ve çırpınan bir ruhun elemelerini aksettiren bu uzun manzume, başlığının da telkin ettiği

13 *Ey Yurdum*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe & Sevba Abdula (Üsküp: IDEFE Yayınları, 2023), 53–69.

üzere isyan değilse bile bir itiraz, sitem ve yakarışı ifade eder. Fettah Efendi, her ne kadar Müslümanca bir vakarı muhafaza etmeye gayret etse de Türkçe'nin büyük şairi, Fettah Efendi'nin şiirde bir anlamda selefi olan Mehmed Âkif'in

Yetmez mi musâb olduğumuz bunca devâhi

Ağzım kurusun.. Yok musun ey adl-i İlâhi!

dediği gibi bu manzumesinde zaman zaman isyanın eşiğine gelerek

Acaba değmiyor mu feryâdım

Bana münse'd mi sidre-i Ma'bûd

ifadelerini kullanır. Şüphesiz bu, vatanının, milletinin, ümmetinin, en kısa tabirle üzerine titrediği mukaddesâtının tahkir edilmesi karşısında zaptedilmesi çok güç bir ıstırapın ve sitemin dışavurumudur.

Fettah Efendi, dörtlükler boyunca bu hor ve hakir görülüşü, küfrün saldırılarını, “medeniyet” kisvesine bürünmüş zulümleri, Müslümanların şuarsuzluk, tepkisizlik ve miskinliğini, dinsizliğin hürriyet şeklinde pazarlanıp anlaşılmasını, medrese düşmanlığını, iktidar sahiplerinin maddî-manevî kadim kıymetleri yağmalayışını lânetler. Bu şiirin temel çıkış noktası ise, “medeniyet”i temsil edenlerin esasen “şenaat” ehli oldukları, herkesi de buna inandırdıklarıdır. Araya sadece kısa bir beytin girdiği 53. dörtlükte Fettah Efendi

Medeniyet o girdiği yuvanın

Bakınız inkılâb-ı hâsirine

Yazayım muhtasar mefâhirini

Atf-ı enzâr edin me'âsirine

der ve Batı emperyalizminin zulümlerini bir bir saymaya başlar. Buna göre:

“Habeşistan, o münzevi âlem / Bile top âteşiyle nurlan”mış-
tır; “Nice öksüz, çocuk u dul nineler/ hasretiyle Çin’de bugün
ağlıyor”lardır.

Ve Filistin:

“Hele yâd eyledim amân bırakın / Pâre pâre olan Filistîn’i” diyen
Fettah Efendi “medenî bir hükümetin lütfu”nun “üç büyük dini
pây-mâl” ettiğini vurgular. Burada kastedilen “medenî”, elbette
üç din için çok mukaddes yadigârlar barındıran Kudüs’ü ateş de-
nizine çeviren İngiltere’dir. Bu yâdigârları Şair şu veciz ve selis
dörtlükte toplar:

O Filistîn ki kible-i ûlâ

O Filistîn ki mehd-i Îsâ’dır

Şimdi kan fışkıran o bir karha

Nişteri evliyâ-yı Mûsâ’dır

Buna göre Filistin, Müslümanların büyük ve ilk Kible’sidir; Hz.
İsa’nın beşiğidir, Şimdi kanların fışkırdığı bir karha [yara, çiban]
olan bu beldenin neşteri, “güya” Musa’nın dostlarıdır. Elbette
burada kastedilen, kendilerini Hz. Musa’nın itikadına bağlı gös-
teren fakat Hz. Musa’nın şeriatıyla alâkası kalmamış olan Yahu-
dilerdir. Fettah Efendi, müteakip dörtlükte

Âh lâkin bu kanlı perdelerin

Aktörü olsa da Yahûdî vü Arab

Medenîler bunu eder tertîb

Medeniyyet bunu eder îcâb

diyerek asıl senaristlerin, fail ve âmillerin “medenîler” oldukla-
rının farkındadır.

“Bir Beyazdan Siyahlara”

Fettah Efendi’nin, 20. yüzyılın ilk yarısında Batılı zulmü altın-
da büyük ıstıraplar çeken Müslümanlara dair yazdığı diğer bir

manzumesi de “Bir Beyazdan Siyahlara”dır. Başlığından, kimlerin / hangi Müslümanların kastedildiği anlaşılmazsa da şiir içinde geçen

Ey hak-güzin-i Peygamberimin hak-perest ceri
Ashâb-ı âlînin ezeli şanlı mehceri

ve

İlk Müslümanlara kucak açmış diyâr-ı nûr

ayrıca

Haykırdığı için koca mücrim Habeşliler
Mücrim, evet İtalya gibi şanlı, müşteher

gibi mısralar, şüpheye yer bırakmayacak biçimde, şiirin 1935-1936 yıllarında İtalya ile Habeşistan [Etiyopya] arasındaki savaşa dair olduğunu gösterir. Zira Habeşistan, Mekke’de tutunma ve dinlerini yaşama imkânı bulamayan Müslümanların ilk iltica ettikleri ve hüsn-i kabul gördükleri yerdir. Ayrıca Habeşistanlılar, tenlerinin esmerliği ile bilinirler ki şiirin başlığında yer alan “siyahlar” tabiri böylece yerine oturur. Kaldı ki İtalyan Faşist General Mussolini liderliğindeki İtalyan kuvvetleri 1934’ten başlayarak Etiyopya’ya çeşitli saldırılarda bulunmuşlar, nihayet Mayıs 1936’da ülkenin tamamını ele geçirmişlerdir.

Fettah Efendi bu şiiriyle, tıpkı Filistinliler gibi kendi vatanlarını muhafaza ve müdafaa yolunda şehit düşen, açlığa, yoksulluğa, sürgüne mahkûm edilen Habeşli Müslümanları, “etfâl-i bî-günah”ı, “dul kalan zavallı kadınlar”ı, “güllelerle hâke dönen âşiyâneler”i, “öksüz çocuk, kederli nine, dul kalan gelinler”i söz konusu etmiş

Bir devletin tenezzül ü teşrîfine hemân
Teslîm-i dâr u der edilir bak bütün cihan

gibi mısralarla da bütün “medenî cihan”ın, İtalyanların hatırına nasıl vahşetlere göz yumduğunu vurgulamıştır.

Fettah Efendi'yi asıl mustarip eden nokta ise dünyanın farklı bir bölgesinde yaşayan bir Müslüman olarak elinden hiçbir şey gelmemesi, bu acılara ancak mânen ve uzaktan iştirak edışıdır. Ayrıca Fettah Efendi de kendi yurdunda Doğu Müslümanlarının kaderini bir başka plânda paylaşmaktadır:

*Lâkin enîs-i derdiniz olmakta en emîn
Biz Müslümanlarınız size ey arz-ı pür-enîn
Bir Müslüman unutmayacak âh o da fakat
Sizler gibi bugün o da pek muzmahil sakat*

gibi mısralar, yaşanan bu ortak kaderin akisleri olarak karşımızdadır.

Mısır

“6 Teşrin-i Sâni 1956”da yazıldığı veya tamamlandığı anlaşılan ve 43 dörtlük hâlinde kompoze edilen “Kahraman Mısır ve Mısırlılar İçin” başlıklı şiir, Fettah Efendi’nin aynı hassasiyet ve motivasyonla yazdığı manzumelerinin bir diğeridir. 6 Kasım 1956 tarihi, bizi Süveyş Kanalı’nın Mısır Kralı Nâsır tarafından kamulaştırılması projesi karşısında Mısır’la karşı karşıya gelen İngiltere, Fransa ve İsrail’in müdahalelerine götürmektedir.¹⁴ Bu hamleyi kendi çıkarlarına uygun görmeyen, dahası Mısır’ın rotasını Batı emperyalizminden sonra Sovyetler ve Çin’e çevirmesini affetmeyen İngiltere ve Fransa, Kahire’yi günlerce bombalamış, binlerce masum insanın ölümüne sebep olmuştur. Fettah Efendi’yi dilhûn eden ve bu uzun manzumenin yazılmasına sebep olan hadise budur.

14 Şiiri ilham eden felâket ve vahşetlerin yaşandığı Süveyş Kanalı krizi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. “Mehmet Erkan Kılıçoğlu, “1956 Süveyş Krizi ve Ortadoğu’ya Etkisi,” *Vakavînüs: Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi* 6, no. 2 (2021): 726–757.

*Ey dünyâ bakınız ümm-i dünyânın
Gadr ile düştüğü kahr u dehşete
Medeniyet denen kanlı gayyanın
İrtikâp ettiği zulm ü vahşete*

dörtlülüğüyle başlayan manzume, her vesileyle medenî olduğunu ileri süren, dahası dünyaya medeniyet götürdüğünü iddia eden Batı emperyalizminin iki yüzlülüğünü, aç gözlülüğünü lânetleyen mısralarla devam eder. Oysa madde plânında geri kalmış - esasında geri bırakılmış - fakat yeraltı zenginlikleri dolayısıyla Batı emperyalizminin ağzını sulandıran kadim coğrafyalar [Afrika] esasında “ümm-i dünyâ” yani dünyanın annesidir. Nil, özellikle de Şair’in “ehram” kelimesiyle zikrettiği piramitler, yirminci asırda bu cinayete beş bin yılın aralığından bakarlar. İngiliz, “kaplan bozması”; Fransız “sırtlan azması”, İsrail’se “yılan sızması”dır. Bu üç timsah, irtikâp ettikleri zulüm ve yağmalarla Firavun’ların, Roma’yı yakan Neron’ların, Cengiz’in, Haccâc’ın, “gaddar Hunlar”ın ruhlarını şâd etmiştir. Oysa Mısır “bir zaman cihanın kütüphanesi”, “kültürün en eski kâşânesi”dir; “dünyaya irfan saç”mıştır. Bugünse onun “mükâfatı kandan bir tufan”dır, “zemininde kan, ufkunda volkan var”dır...

Manzumenin 11. dörtlülüğünün başında yer alan

*Yahudi, Protestan, Katolik kurdu
El ele vererek İslâm’ı vurdu*

mısraları, sırasıyla İsrail, İngiltere ve Fransa’nın yani aslında üç ayrı itikadın İslâm karşısında nasıl bir birlik teşkil ettiklerini, edebildiklerini, zımnen de “küfrün aslında tek bir millet” olduğunu vurgular. Fettah Efendi, şiirin müteakip mısralarında ise Sahabe nesline mensup bazı kahramanların isimlerini sayarak Arap milletin nasıl yiğitler yetiştirdiğini, şimdi de böylesi yiğitlerin, yiğit erkekler kalmazsa Arap kızlarının hürriyet için sa-vaş meydanına atılacaklarını inanç ve ümidini dışavurur.

Cezayir

“Cezâir’e ve Onun Dışı Arslanı Cemile’ye” başlıklı “mef’ûlü mefâîlû mefâîlû feûlûn” vezniyle kaleme alınmış 46 kıtalık şiir, Fettah Efendi’nin, değişik İslâm beldelerinin aktüel ıstıraplarına karşı ne kadar ilgili ve duyarlı olduğunu gösteren diğer bir manzumedir. Şiir hakkında bilgi vermeden önce belirtmek gerekir ki Cezayir, Osmanlı Devleti’nin Afrika’daki varlığının sonra erişinin ardından, (1830’dan itibaren) Fransız sömürgesi hâline getirilmiş, ara sıra bazı isyan ve ayaklanma hareketleri söz konusu olmuşsa da bunlar Fransız ordusu tarafından kanlı biçimde bastırılmıştır. II. Dünya Savaşı’nın ardından çıkan ayaklanmalar özellikle de Fettah Efendi’nin şiirine konu olan Cemile Buhayrad’ın kahramanı olduğu Sétif ve Guelma Katliamları bunların en önemlilerindendir. 1854-1862 arası ise Cezayirlilerin tam bağımsızlık uğruna verdiği savaşlarla, aynı zamanda diplomatik çözüm arayışlarıyla geçmiş, nihayet 1862’de Fransa ve dünya Cezayir’i bağımsız bir devlet olarak tanımak zorunda kalmıştır.

Fettah Efendi’nin bu uzun manzumesi, sonundaki kayda bakılırsa 22 Kânun-ı evvel 1962’de tamamlanmıştır. Şiirin altına koyulan notta ise “Üstad-ı merhum bu şiirini Cemile *adlı filme baktıktan sonra geri dönünce kaleme almıştır*” notu söz konusudur. Kastedilen, 1958 yılında, henüz bağımsızlık mücadelesi sürerken Mısır’da Youssef Chahine tarafından çekilen *Cezayirli Cemile* isimli film olmalıdır.

Kalbimle hayâlimle yine ben sana zâir

Oldum yedi yıl şanlı gazâ yurdu Cezâir

mısralarıyla başlayan manzume esas olarak hürriyet için Cezâir’in Fransızlara karşı verdiği binlerce şehidin tebcil ve tazimini söyler.

9. dörtlükte yer alan

Güya medenî bir ulusun kanlı eliyle

Pâmâl-i cinâyet nîce binlerle Cemîle

mısraları doğrudan, şiirde ismi zikredilen Cemile Buhayrad'ı işaret eder. Gerçekten Buhayrad henüz 10 yaşlarında Fransız vahşet ve cinayetlerine şahit olmuş, ilerleyen yaşlarında öğren-ci arkadaşlarıyla hapse atılmış, işkencelere maruz kalmış, giyotinle cezasına çarptırılmış, sonra hakkındaki hüküm bozulmuş, hürriyetten sonra da hem kendi ülkesinde hem diğer sömürge Afrika ülkelerinin bağımsızlık savaşlarında direnişin sembolü hâline gelmiştir. Cemile'nin, Cezayir'deki Fransız okullarında Arap çocuklarına zorla söylenen "Annemiz Fransa" sözü yerine "Annemiz Cezâyir" deyişi, bu direnişin en sembolik söylemlerinden birisi olacaktır.

Fettah Efendi, müteakip mısralarda - yine Âkif'i andırır bir üslûpla - dünyaya medeniyet dersleri veren "irfan-ı müzevver" diye andığı Fransızlığın, masum Cezâyirli'lere tatbik ettiği katliama lânetler eder:

Her açtığınız mekteb-i irfânınız açtı

Milyonla ciğer-pâremize mahbes ü makber

gibi ifadeler, çarpıcı tezat, ironi ve kinayelerle yüklüdür. İzlediği filmdeki sahnelerin tesiriyle olsa gerek Şair'in, Cemile'nin işkenceyle kırılan kollarından çok etkilendiği, bu kırık kollar üzerinde şiirin çeşitli yerlerinde imajlar geliştirdiği görülmektedir. (Örn. "Bir millete şehbâl oluverdi o kırık kol")

Manzumenin dikkat çekici bir yanı da Fettah Efendi'nin, Cemile ve benzeri direnişçilerin kendi memleketlerindeki yiğitçe mücadeleleri, şehadetleri karşısında kendisini sigaya çekmesi, kendisinden hicap etmesidir. "Ya Rabbi nedir yurdum esir ben de esirim" ve "Vallah a kız ben bu zebûn hâlden utandım" gibi mısralar bu kıyas ve hicap ifadelerinden bazılarıdır.

Fettah Efendi'nin Cezâyir'le ilgili tek şiiri bu değildir. Sonundaki "27 Kânun-ı Sâni 1957" kaydından, Cemile'ye adanan şiirden beş gün sonra tamamlandığı anlaşılan "Kahraman Cezâ'ir İçin" başlıklı manzume de¹⁵ aynı ton ve edaya sahiptir. 48 - nispeten - kısa beyitlik bu şiirde de Şair'in

Lâkin ey kâtiller vahşî Fransızlar

İnsan parçalayan siz vicdansızlar

diye nitelediği Fransız zulüm ve vahşeti, bunlar karşısında harap hâle gelmiş fakat teslim olmamış Cezayir'in kahramanlığını vurgulanmaktadır. Bu manzumede dikkat çeken diğer nokta, bir Balkan Müslümanı olarak Fettah Efendi'nin, kendisini bu direnişçilerle özdeşleştirmesi, onların kanlı maceralarına kendisini ortak etmesi, şiirin bir yerinden sonra "siz" yerine "biz" zamiriyle konuşmaya başlamasıdır.

Kan ektik can ektik şan biçmek için

İstiklâl câmundan bal içmek için

türünden mısralar, bu şuurlu özdeşleştirmenin tipik örnekleridir ki bunlar, İslâm Peygamberi Hz. Muhammed'in "Müminler, birbirlerini sevmeye, birbirlerine merhamet ve şefkat göstermeye, tıpkı bir organı rahatsızlandığında diğer organları da bu acıyı paylaşan bir beden gibidir" şeklindeki Hadis-i Şerifine ittiba eden bir Müslüman Şair'in samimî hislerinin dışavurumu olarak okunmalıdır. Şiir, bize çok tanıdık gelen

Sezâdır gebersin zulme sapanın

Hakkıdır hürriyet hakka tapanın

mısralaıyla son bulur.

Fettah Efendi'nin *Ey Yurdum*'da toplanan manzumeleri içerisinde "Tahrîb-i zemîn etmek için mi göğe çıktın?" mısraının parladığı

15 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nûra*, 129-134.

ve dipnotunda “*Yedi senelik çetin bir mücadele esnasında dökülen kanlardan sonra Cezâ’ir’in istiklâl kavuşması münasebetiyle*”¹⁶ açıklamasının bulunduğu “Fransızlara” başlıklı bir şiir daha göze çarpmaktadır. Cezayirlilerin Fransız zulümleri karşısında verdikleri direniş mücadelesinin 1958’de sona erdiği hatırlanırsa şiirin kaleme alınış tarihi kendiliğinden çıkar.

“Mef’ulü mefâilü mefâülü fe’ülün” vezniyle yazılmış 12 dörtlükten oluşan manzume, baştan sonra Fransızların tatbik ettikleri vahşet ve zulümler üzerinedir. O kadar ki “zulüm, zâlim, mazlum” kelimelerinin ilk dört dörtlükte 14 kez kullanıldığı dikkati çekmektedir. Müteakip mısralarda da Cezayir üzerindeki Fransız zulmü, farklı kelime ve kavramlarla sadece eleştirilmez, lânetlenir de. Şiirde hâkim olan düşünce zâlimin, zulmederek aslında mazlumu uyandırması; mazlumun zulüm ile varlığının idrakine ulaşmasıdır. Üçüncü dörtlükte yer alan “*zulmüyle yıkar-ken yuvalar yapmış olur o*” mısraı, Şair’in bütün motivasyonunu izaha kâfidir. Bu şiirin ikinci bir odak noktası ise dünyaya kendisini “kültür ve medeniyet” beşiği olarak gösteren Fransızların - Fransızlar nezdinde bütün Avrupalıların - aslında nasıl “*bana mübah, sana günah*” ya da “*bana hak, ana yasak*” düşüncesi içerisinde olduklarını, ayrıca “sömürgeci” tutumlarını işaret edişidir.

8. dörtlüğü teşkil eden

Yamyamca cesed parçalamak mı medeniyet

Beş on batı haydûduna kul mu beşeriyet

Yer altı ve yer üstü soyulur servet-i millet

Onlar yer içer başkasına illet ü zillet

mısraları bu iki fikrin tecellisidir. Dördüncü dörtlüğün son mısraı olan

Yâkût yerine parmağınız kanla müveşşah

16 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nûra*, 107.

ise daima şık, zarif, dıştan câzibeli görünen Fransız'ın aslında içten nasıl tefessüh ettiğini haykırır. Zira - Fettah Efendi rakam vermez ama - bu büyük bağımsızlık mücadelesinde yaklaşık 2 milyon Cezayirli şehit olmuştur. Üstelik Fransız'ın Afrika kıtasındaki katliamlarının tek zemini Cezayir de değildir.

Kırım Tatarları

Şiir külliyyâtının tamamına dikkatle odaklanıldığında Abdülfettah Rauf'un, kendi şehri Üsküp başta olmak üzere Müslüman Rumeli'ye çok büyük bir âdiyet ve hassasiyetle yaklaştığı, evvelâ büyük bir medeniyetin vârisi olan, çok şerefli bir mâziden gelen fakat aktüel zamanda onuruna yakışır bir hayat sürmek imkânlarını kaybeden Balkan Müslümanlığı ve Türklüğüne önem verdiği gözlemlenir. Bunun arkasından da Şair'in, yukarıda misalleriyle gösterdiğimiz gibi, İslâm dünyasının farklı ülkelerindeki ıstıraplara ortak veya gösterilen kahramanlıklara uzaktan uzağa hayran olduğu görülür. Filistin, Cezayir, Mısır ve Habeşistan, Fettah Efendi'nin odağında olan İslâm beldeleridir. Bu Afrika Müslümanları haricinde Fettah Efendi'nin dikkati ayrıca bir başka Müslüman, Türk-Müslüman kitleye yönelir: Kırım Tatarlarına.

“Vardar”da yer alan ve “üç fâilâtün bir fâilün” vezniyle kaleme alınmış olan manzume, 12 dörtlüğün sonuna yerleşen

Ben de şimdi siz gibi bî-çâreyim kardeşlerim

Bâri ta'kîb etmeyin aksın hazîn gözyaşlarım

beytiyle son bulur. Sonda yer alan nottan, şiirin 21 Kânun-ı Sâni 1959'da yazıldığı veya tamamlandığı anlaşılmaktadır. Fettah Efendi'nin bu şiiri niçin bu tarihte yayımladığı sorusunun cevabı çok nettir. Şöyle ki: Kırım Tatarları, dinî, millî hakları ve kimlikleri için defalarca Rus yönetimine başvurmuşlar fakat netice alamamışlardır. Neticede 1957'den itibaren Moskova otoritelerine

18.000'e varan sayıda imzalı dilekçeler sunmuşlar, 1961 Ekim'inde de 22. Parti Kongresi'ne 25.000 imzalı protesto mektubu göndermişlerdir. 1959'dan itibaren de tutuklamalar başlar.¹⁷ Bu itibarla Fettah Efendi'nin, şiirini, gazetelerde okuduğu ve radyolarda dinlediği bu haberler üzerine kaleme aldığı rahatlıkla ileri sürülebilir.

Şair, şiirine, her zamanki gibi felâketlerine ağıladığı, ıstıraplarına kendisini ortak ettiği halkın, tarihten gelen asalet, kahramanlık, fazilet gibi hasletlerini saymakla başlar. "Sibiryâ, bahar görmemiş, kar buz yeri" ve "cihanın gül açılmaz bülbül ötmez ejderi"dir. Fakat "bir zamanlar dehre şan vermiş yiğit irfan eri"dir ve "kahraman bir ırkın müebbed makberi"dir. İkinci dörtlükte de bu diyarın ıstık görmediği, kuşlar uçmaz, nağme duymaz, kör, sağır, ıssız bir kenar olduğu söylenir. "Bir zaman dünyayı almış titreten fatihlerin" "şimdi bahtsız nesline soğuk ve meşum bir mezar"dır Kırım.¹⁸ (Dikkat edilirse bu kompozisyon bir anlamda Fettah Efendi'nin bu tarz şiirlerinin genel plânını vermektedir: Şanlı maziye yâd, aktüel zamandan dolayı şikâyet, sitem ve itiraz, eskinin güzelliklerinin "şimdi nerede olduğu" soruları, nihayet medeniyet ve kültür simsarı Avrupa'nın ikiyüzlülüğü ve zalimliğine Avrupa kıtasından, Üsküp'ten sesleniş!)

Nitekim üçüncü dörtlüğün ilk mısraında Fettah Efendi

Nerde tâ Üsküp'te at sürmüş Giray'lar nerededir

17 Bu süreçler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ann Sheety, "Kırım Tatarları", <https://emelvakfi.org/emeldergisi/kirim-tatarlari-69/>, (Erişim Tarihi: 29.3.2025) Bu kaynaktaki bilgiye göre Sheehy, "1957 den 1959 yılına kadar Moskova'daki Britanya büyükelçiliğinde çalışmıştır" ve makale "Ağustos 1971 de Londra'da yayınlanan *The Crimean Tatars And Volga Germans: Soviet Treatment Of Two National Minorities* adlı raporundan Türkçe'ye nakledilmiştir.

18 "Tatar Kardeşlerime", *Vardar*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe & Sevba Abdula (Üsküp: IDEFE Yayınları, 2022), 129.

demektedir. (Burada kastedilen Giray, II. Viyana Kuşatması'nın başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından Üsküp'ün İtalyan asıllı General Piccolomini tarafından yakılması, bölge halkının Belgrad ve Sofya'ya göçmeleri olayları neticesinde Koca Halil Paşa ile birlikte Kaçanık'te Avusturyalıları mağlup ve yeniden şehri fetheden yani Osmanlı Türklerinin, özelde de Balkan Türk ve Müslümanlarının yardımına koşan Kırım Hanı Selim Giray'dır.)¹⁹ Dolayısıyla Fettah Efendi, bu şiiriyle Kırım Tatarlarının yaşadıkları acılar dolayısıyla Üsküp'ten kadirşinas ve vefakâr bir dost selâmı göndermiş olmaktadır.

Şiirin müteakip dörtlüklerinde de Kırım'ın vaktiyle nasıl mamur, âbâd, ihtişamlı bir bölge olduğu, ayrıca devam eden mısralarda da Rusların zâlimlikleri, cellâtlıkları, vicdan ve imansızlıkları vurgulanır. (s. 129-130) “*Kültür rehberi, alçak, yalancı, hiss-i insaniyete küskün, yabancı; bir gâvur yahut Çift burnu kanasa âlemi nara-yı şekvaya boğmuş, kalbe sancı Avrupa'nın*” ikiye bölünmüşlüğü lânetlenir. Hâlbuki üç milyon boğazlanmış kimsesiz söz konusudur ve “kırmızı”, kardeşleri zulmederek çiğnemektedir. (Burada “kırmızı” olarak nitelenenler, şüphesiz Bolşevikler yani Sovyet Sosyalistlerdir.) Bir Slav çemberi içinde, dahası “Slavistan'ın güneyi” demek olan Yugoslavya'da yaşayan Fettah Efendi Slavlar hakkında ayrıca şu mısraları söyler:

Müslümân da gün gelir elbet çeker divânına

*Çehre-i insâna bir kir Slav denen şu şoplari*²⁰

19 Dr. Muhammet Şen, “Kırım Hanı I. Selim Giray'ın İlmî, Edebî ve Dini Yönü,” 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum 3, no. 7, (Bahar 2014): 80.

20 *Müslümân da gün gelir elbet çeker divânına*
Çehre-i insâna bir kir Slav denen şu şoplari
mısraları,, Yahya Kemal'in, Mondros Mütarekesi dolayısıyla söylediği 1918 başlıklı şiirinin sonunda yer alan
Ateş ve kanla siler, bir gün, ordumuz lekeyi,
Bu, insanoğluna bir şey olan Mütarekeyi
mısralarını çok andırmaktadır.

Şiir, ümit ve motivasyon dolu bir dörtlük ve yukarıda alıntıladığımız ıstıraba iştirak beytiyle tamamlanır.

SONUÇ

1910-1963 yılları arasında ömür süren, bu yıllar aralığında yaşamış olmak itibariyle, yüzyıllarca bir bölgeyi sükûn ve huzur içinde yaşatmayı başarmış olan bir imparatorluğun çöküşünün ardından kurulan ve Müslümanları değişen dozlarda dışlayıp göçe zorlayan devletlerin kuruluşuna şahit ve baskılarına muhatap olan Abdülfettah [Rauf] Efendi, çok kolay ve zahmetsiz söylediği hissini veren şiirleriyle, mensup olduğu milletin vicdanı olmuş, bunun bedelini de yıllarca süren hapis ve idbar yıllarıyla ödemiştir. Sadece Üsküp'ün değil, bütün Müslüman Balkan coğrafyasının en nitelikli ve feyizli medreselerinden birisi olan Meddah Medresesi'nin önce talebesi sonra başmüderrisi olan Fettah Efendi, ilmî faaliyetleri, dersleri, sohbetleri, talebe yetiştiriciliği yanında Müslümanların ıstıraplarına karşı çok duyarlı ve hisli bir insan ve velût bir şair olarak, 20. yüzyıl ortalarında akan Müslüman kanı hakkında çok çarpıcı şiirler kaleme almış, misralarıyla bir milletin ve ümmetin hislerinin tercümanı olmuştur.

I. Dünya Savaşı'ndan sonra Osmanlı ve Avusturya-Macaristan imparatorlukları dağılmış, bu dağılışı - daha sonra birbirleriyle anlaşılamayacak - pek çok devletin zuhuruca sebep olmuş; daha savaş devam ederken Çarlık Rusya'sında Bolşevik İhtilâli gerçekleşmiş ve bu geniş coğrafyada da 1991'e kadar ayakta kalabilecek Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği kurulmuştur. II. Dünya Savaşı ise dünyanın her yerinde huzuru kaçırdığı gibi Afrika ve Orta Doğu'da çok büyük zulüm ve vahşetlerin müsebbibi olmuştur. Bu son savaştan biraz önce Filistin'de başlayan zulümleri savaşın ardından çok daha fecî kıtaller, sürgünler, baskılar takip etmiş, aynı şekilde Mısır, Cezayir, Habeşistan'da da Batı'nın "medenî" devlet ve orduları, insan hakları, demokrasi, eşitlik gibi

kavramların Avrupa haricindeki kıtalar halkları için nasıl geçersiz mefhumlar olduğunu dünyaya ispat etmişlerdir. Rusların Kırım Tatarlarına reva gördüğü zulümler de Fettah Efendi'nin rikkat ve dikkatinden kaçmamıştır.

İşte “bir rüyadan arta kalmanın hüznü”nü iliklerine kadar hissedilen Üsküp'te doğan, yetişen Fettah Efendi, kendi bölgesinin acı ve ıstıraplarını aksettiren yüzlerce mısraı haricinde dünya Müslümanlarının, özellikle de 20. yüzyıl ortalarında yukarıda zikri geçen bölgelerdeki masum ve mağdur kitlelerin acılarına binlerce kilometre uzaktan iştirak etmiş, bu ortak acının meyvesi olan hazin, yerine göre öfkeli, isyankâr mısralar kaleme almıştır.

Tebliğde İslâm coğrafyalarında yaşanan acı ve ıstırapların Abdülfettah Rauf'un mısralarına nasıl yansıdığı, şiirlerden örneklerde incelenmiş ve irdelenmiştir.

KAYNAKÇA

- Abdulla Sevba, “Vatanını Kaybeden Bir âlim, Şair ve Entelektüel: Abdülfettah Rauf”, *Abdülfettah Rauf: Şiiri, Düşünce Dünyası ve Hayatı*, IDEFE Yayınları, Üsküp 2023.
- Engüllü, Suat. *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi, Makedonya - Yugoslavya (Kosova) Türk Edebiyatı*, (7. Cilt), <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/11309,abdulfettahraufpdf.pdf?0>, (Erişim 19 Mart 2025)
- İsen, Mustafa ve Tuba Durmuş. *Balkanlarda Türk Edebiyatı Tarihi (Başlangıcından Günümüze Kadar)*. İstanbul: Türkiye Maarif Vakfı Yayınları, 2023.
- Karaman, M. Lutfullah. “Filistin.” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, cilt 13, 95–97. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996.
- Kılhoğlu, Mehmet Erkan. “1956 Süveyş Krizi ve Ortadoğu’ya Etkisi.” *Vakanüvis: Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi* 6, no. 2 (2021): 726–757.
- Abdülfettah Rauf. *Yine Vatan İçin*. Haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe & Sevba Abdula. Üsküp: IDEFE Yayınları, 2021.
- . *Ey Yurdum*. Haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe & Sevba Abdula. Üsküp: IDEFE Yayınları, 2023.
- . *Vardar*. Haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe & Sevba Abdula. Üsküp: IDEFE Yayınları, 2022.
- . *Zulmetten Nûra*. Haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe & Sevba Abdula. Üsküp: IDEFE Yayınları, 2022.
- Sheety, Ann. “Kırım Tatarları.” *Emel Dergisi*. Erişim 29 Mart 2025. <https://emelvakfi.org/emeldergisi/kirim-tatarlari-69/>
- Şen, Muhammet. “Kırım Hanı I. Selim Giray’ın İlmî, Edebî ve Dini Yönü.” *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum* 3, no. 7 (2014): 80–90.